

Hva hindrer unge stemmer i å ta del i samfunnsdebatten?

Av Oda Oline Omdal, rådgiver i Civita

Unge stemmer og ytringsfrihet

Ytringsfrihet er en grunnleggende menneskerettighet. Et velfungerende demokrati er avhengig av at alle grupper og minoriteter i samfunnet er representert i den offentlige debatten. Alle skal ha muligheten til å bidra med å forme samfunnet rundt seg. Dette er sentralt for å oppnå et samfunn hvor alle blir sett og føler seg hørt, og for å unngå ekkokammere med ekstremistiske holdninger.

En ytring defineres av Store norske leksikon som en formidling av informasjon eller ideer. Ytringer kan være verbale og ikke-verbale, og de kan være fysiske handlinger. Felles for det vi kaller en ytring er at det handler om å uttrykke seg. Ytringsfrihet er den friheten alle mennesker har til å gi uttrykk for det de mener og ønsker å si noe om (SnI, 2021).

En mangfoldig samfunnsdebatt er en god samfunnsdebatt

Det unge engasjementet er viktig fordi det er de som er engasjert i dag som skal drive og styre landet i fremtiden. Trening i å bygge opp gode argumenter, og svarreplikker, er en nødvendighet for å ha en saklig og konstruktiv samfunnsdebatt med stor takhøyde for meningsmangfold.

Unge vet best hva unge er opptatt av. Selv om man gjerne har politikere på Stortinget som er opptatt av å lytte, er det viktig at dem som skal ta over også har kunnskap om hvordan samfunnsdebatten fungerer. Det samme gjelder minoritetsgrupper. For selv om mange politikere og samfunnsdebattanter kan være flinke på å snakke om dem, bør de også være representert slik at velgerne og folket føler seg representert i beslutningstakingen. Det er stor sannsynlighet for at flere fra minoritetsgrupper vil ønske å engasjere seg dersom andre de kan identifisere seg med også gjør dette.

Høy terskel for å ytre seg

Ungdommens ytringsfrihetsråd, bestående av ungdommer fra hele landet har gitt ut en rapport om hvilke problemer unge engasjerte møter på i samfunnsdebatten i dag. Rapporten viser oss at unge aldri har vært mer aktive i den offentlige debatten enn de er i dag. Likevel er det svært mange unge som ikke deltar, spesielt de som ikke er en del av frivillige organisasjoner, politiske partier eller liknende. Terskelen for å ytre seg oppleves som svært høy. 76 prosent av unge har aldri deltatt i offentlige debatter om politikk og samfunnsspørsmål.

Deler av dette kan skyldes unges frykt for at de ikke har noe å bidra med. Og dersom unge ikke har deltatt i debatten før, kan det kjennes veldig nytt og fremmed. En av faktorene for at unge stemmer frykter å ytre seg, kan være at de mangler et støttenettverk. Deler av frykten bunner kanskje i frykt for å ikke ha det nivået av kunnskap eller erfaring som kreves for å delta i det offentlige ordskiftet. I tillegg opplever mange unge å bli avfeid av meningsmotstanderne sine basert på alderen sin. Opplever en ung person dette én gang, kan dette være nok til at vedkommende ikke ønsker å ytre seg igjen.

Kunnskapsmangel

Mangel på kunnskap og verktøy for å ytre seg kan også være en faktor som hindrer unge i å delta i samfunnsdebatten. Med mindre unge er en del av en politisk eller religiøs organisasjon, er det få steder hvor unge engasjerte får opplæring i å formulere meningene sine. Det snakkes lite om muligheten for å få leserinnlegg på trykk og ytre seg i den offentlige debatten. Dette fører til at det er vanskelig for ungdom å ytre seg når unge først bestemmer seg for å gjøre det. For selv om alle i teorien kan skrive et leserinnlegg og delta i debatten, er det flere faktorer som gjør at terskelen for å delta i offentlig debatt er høy.

Lite eller ingen opplæring i debatteknikk fører til at det stort sett er dem som er medlem i frivillige organisasjoner og ungdomspartier som får opplæring i dette. Dermed får disse også en fordel i diskusjoner og debatter. Dette fører igjen til ulikhet. Det er fordelaktig å være godt trent til å diskutere, fordi det fører til at det er enklere å bli tatt på alvor.

Strukturelle utfordringer

Forskningsrapporten *Hvordan kan nyheter bli mer interessant for unge?* (2018), viser at sosiale medier er en viktig nyhetskilde for ungdom, og at ikke-redaksjonelle og utenlandske medieaktører, som for eksempel Tik Tok, i høy grad preger medievanene til unge (Almedal, K.R., Dahlstrøm, H.K, Hjørnevåg, E., Nyjordet, B. M, Repstad, H. & Storsæter, E, 2018). Sosiale medier bruker ungdommer tid på uansett, og dermed er det en genial plattform for mediene å nå dem på. Unge bruker tradisjonelle medier langt mindre enn befolkningen ellers, men mange av nyhetene som unge får med seg gjennom sosiale medier stammer opprinnelig fra tradisjonelle medier på nett.

Et annet problem er at minoritetsgrupper er underrepresentert i den offentlige debatten (Fritt ord, 2019). Dette er problematisk fordi det kan føre til at deres synspunkter ikke blir hørt. Dersom unge opplever at de ikke kan identifisere seg med noen i samfunnsdebatten, kan også terskelen for selv å delta føles høyere. Ytringsfrihetskommisjonen har konkludert med at unge representanter fra minoritetsgrupper er redde for å ytre seg, fordi de på generelt grunnlag er underrepresentert i samfunnsdebatten. Og ofte opplever de som ytrer seg å bli møtt med hets og/eller diskriminering. Funksjonshemmede møter ofte fysiske barrierer og bygg som ikke er universelt utformede, og får dette som en ekstra utfordring, gjerne i tillegg til frykten for å ytre seg. Disse barrierene kan føre til mangel på like muligheter og rettigheter.

Diskrimineringen minoriteter opplever i samfunnet, kan henge sammen med om representanter fra minoritetene blir inkludert der beslutningene tas. Likevel er det et problem at der noen blir representert, vi alltid noen falle utenfor, noe som fører til at det alltid vil være en form for ekskludering, enten den er bevisst eller ubevisst.

Media kalles gjerne vår fjerde statsmakt, og har dermed enormt stor makt over hvem som får ta del i samfunnsdebatten. Det innebærer også et ansvar for å slippe til både unge og dem som tilhører minoritetsgrupper. Rapporten fra Ungdommens ytringsfrihetsråd (Fritt ord, 2021), viser nemlig at ungdommer ofte lar være å engasjere seg fordi de ikke kan identifisere seg med noen andre stemmer i samfunnsdebatten.

Gruppetilhørighet og bås

Rapporten fra ungdommens ytringsfrihetsråd (Fritt ord, 2021) viser også at unge frykter å bli satt i bås dersom de ytrer seg. De blir da gjerne talsperson for en hel gruppe, uten at de egentlig ønsker å være det. Som representant blir en da også stilt til ansvar for fordømmer mot en gruppe mennesker, en organisasjon eller en forening. Stereotypier og fordømmer fører til at unge stemmer gruer seg for å ta ordet. På den andre siden kan det også oppleves som skummelt å ta ordet dersom en ikke har en gruppe å lene seg tilbake på.

Hatefulle ytringer og utilbørlig hets

Unge blir stadig mer bevisste på utfordringene de kan møte ved å bruke stemmen sin i offentligheten. Hetsen og de hatefulle ytringene skremmer ungdommer og unge voksne fra å delta i debatten.

Forskning viser at 44 prosent av ungdommer i Norge har opplevd å få negative reaksjoner eller

kommentarer når de deler sine meninger (Fritt ord, 2021). Over halvparten av de som har fått negative reaksjoner, har opplevde å bli latterliggjort, og rundt halvparten av dem opplevde personkritikk. En tredjedel av ungdommer i Norge opplever at alderen deres brukes mot dem. Det samme gjelder kjønn, kjønnsidentitet, funksjonsnedsettelse og minoritetsbakgrunn. I tillegg vet vi at 1/10 kvinner opplever seksuell hets, og kan anta at dette også i stor grad gjelder unge jenter i det offentlige ordskiftet.

Forskningen viser også at menn stort sett opplever hets på bakgrunn av meninger, mens kvinner opplever mer hets på bakgrunn av sitt kjønn. (Fritt ord, 2021). Likestillings- og diskrimineringsombudets rapport «Hatefulle ytringer i offentlig debatt på nett» viser at kvinner er de som i størst grad holder seg fra å delta i debattene på grunn av den negative tonen. Rapporten viser også at dem som er mest utsatt er mennesker som nevnes på nyhetsmedienes Facebook-sider, og politisk aktive personer, da særlig kvinner eller folk med minoritetsbakgrunn. Minoriteter er også svært utsatte for hets når de ytrer seg i samfunnsdebatten. Dette kan blant annet skyldes manglende eller ingen kunnskap om deres bakgrunn og kulturer. Dette gjør dem uheldigvis til et enkelt offer for ubegrunnede fordommer fra hele befolkningen. Forskningsrapporten Miha fra Universitetet i Tromsø (2019) viser at samer opplever fire ganger så mye hets som resten av befolkningen.

Det samme gjelder LHBT-personer, hvor Institutt for samfunnsforskning i 2019 slo fast at disse opplever dobbelt så mye hets, diskriminering og ekskludering som samfunnsdebattanter ellers.

Kanselleringskultur

De siste årene har samfunnsdebatten i Norge hatt en fremvoksende kanselleringskultur, viser rapporter fra stiftelsen Fritt ord. Substantivet stammer fra USA og «cancel-culture». Det handler om at personer blir utfryst fra samfunnsdebatten eller av enkelte grupper, dersom de sier mot majoriteten, eller har en upopulær mening. I nyere tid har vi blant annet eksempelet Andrew Tate, som har hatt kvinnefiendtlige holdninger, og som mener at verden styres av en politisk elite. I stedet for å ta debatten om holdningene og meningene hans i offentligheten, stenges han ute fra sosiale medier. Faren med å kansellere disse meningene er at de kan forsvinne ned i ekkokammere, og bli enda mer ekstreme. Da får meningene leve i nettforum uten å møte motstand eller bli besvart.

Skolens ansvar for ytringsfrihet

I skolen i dag er det mye snakk om ytringsfrihet. Ungdommens ytringsfrihetsråd konkluderte i 2021 med at de færreste elever opplever at klasserommet er et sted for diskusjon. Skolen bør være et viktig sted for dette, fordi barna kan danne et standpunkt og dele meninger uten foreldrenes innblanding. Det er i seg selv en verdi at skolen skal lære barna selvstendig tenkning. Da må lærerne tørre å ta de vanskelige diskusjonene. Enten det er om abort, kjønnsroller eller klima. Å være uenig og diskutere er like viktig som å akseptere at noen andre er annerledes eller tenker på en annen måte. Skolen har et viktig ansvar for å sørge for at det er rom for ulike synspunkt og vinklinger. Dette er mange unges første møte med diskusjoner og uenigheter, og dermed bør også debattklimaet legges til rette for en god debatt.

Studenter rapporterer også at det er lite diskusjoner i forelesninger og seminarer. Dette gir mye definisjonsmakt til underviserne. Fakta vil alltid være fakta, men i refleksjonsfag er det svært

viktig at uenighet sees på som et gode, som også er nødvendig for å komme frem til de beste refleksjonene. På denne måten får man også trening i å bygge opp argumenter og stå opp for det man mener.

Hva gjør vi da?

Det er flere institusjoner som kan og bør samarbeide om å gjøre det enklere og tryggere for unge å ytre seg i samfunnsdebatten.

Skolene kan blant annet fjerne terskelen for å ytre seg i plenum. Klasserommet bør være et trygt uenighetsfellesskap, hvor ungdom både får lytte til andre og samtidig dele egne tanker og erfaringer. Dette starter med at lærerne må engasjere elevene. Det trenger ikke være mer enn at elevene ser 10-15 minutter med nyheter hver dag. Å legge opp til refleksjon og debatt er grunnleggende for at klasserommet skal oppleves som et trygt sted å dele meningene sine. I tillegg er det svært viktig at man lærer å møte motstand og bygge opp saklige argumenter som kan svare på denne motstanden. Utdanningsinstitusjonene kan også bruke debatter for å lære pensum, og da bruke debattinnlegg for å trene på å skrive. Med dette følger også opplæring i kildekritikk. På den måten lærer de unge både å reflektere over egne tanker og meninger, samtidig som de tar del i et uenighetsfellesskap.

Organisasjoner har også et ansvar for å invitere folk med ulike bakgrunner, og legge opp til at alle skal føle seg likestilte og velkommen. Det er også helt sentralt at organisasjonene har varslingsmuligheter for å si fra om ubehagelige opplevelser. Her må også offeret vernes, slik at det ikke straffer seg å tørre og si i fra innad. Når representanter fra en organisasjon ytrer seg utad er det også viktig med oppfølging og kontakt, slik at man slipper å stå alene mot utilbørlig hets eller motsvar.

Mediehusene er den viktigste arenaen for unge som ønsker å ta del i samfunnsdebatten. Det fordrer at terskelen er lav, og at oppfølgingen er god. Ungdom vet best hva som engasjerer ungdom. Dermed bør redaksjonene være noe mindre kritisk til tema i innleggene, dersom hensikten er å nå den yngre målgruppen. Ikke alle tekster som sendes inn kommer til å være grammatisk perfekte, men da bør heller redaksjonene ha tid til å redigere tekstene og samtidig ivareta de unge stemmene.

Når en ungdom kommer på trykk første gang, kan det være fint å bli gjort bevisst på at som samfunnsdebattant kan en få motsvar og bli omtalt, men at dette ikke nødvendigvis er noe farlig. Likevel har redaksjonene et særlig ansvar for å følge med eksempelvis i kommentarfeltene. Det er viktig at disse reguleres og administreres på en slik måte at den utilbørlige og usaklige hetsen ikke får grobunn.

Civita er en liberal tankesmie som gjennom sitt arbeid skal bidra til økt kunnskap og oppslutning om liberale verdier, institusjoner og løsninger, og fremme en samfunnsutvikling basert på respekt for individets frihet og personlige ansvar. Civita er uavhengig av politiske partier, interesseorganisasjoner og offentlige myndigheter. Den enkelte publikasjons forfatter(e) står for alle utredninger, konklusjoner og anbefalinger, og disse analysene deles ikke nødvendigvis av andre ansatte, ledelse, styre eller bidragsytere. Skulle feil eller mangler oppdages, ville vi sette stor pris på tilbakemelding, slik at vi kan rette opp eller justere.

Ta kontakt med forfatteren på oda@civita.no eller civita@civita.no.

Kilder:

- Almedal, K.R., Dahlstrøm, H.K, Hjørnevang, E., Nyjordet, B. M, Repstad, H. & Storsæter, E. – *Hvordan kan nyheter bli mer interessant for unge?* (2018), hentet fra forskning.no via: <https://forskning.no/barn-og-ungdom-forskeren-forteller-medievitenskap/hvordan-kan-nyheter-bli-mer-interessant-for-unge/1265493>
- Borthen, K. – *ytring* (2019), hentet fra store norske leksikon via: <https://snl.no/ytring>
- Fritt ord – *Ja til flere unge stemmer i den offentlige debatten, fastslår rapporten til Ungdommens ytringsfrihetsråd* (2021), hentet fra: <https://frittord.no/nb/aktuelt/ja-til-flere-unge-stemmer-i-den-offentlige-debatten-fastslar-rapporten-til-ungdommens-ytringsfrihetsrad>
- Institutt for samfunnsforskning – *LHBT-personer opplever oftere trusler og hatytringer* (2019), hentet fra: <https://www.samfunnsforskning.no/aktuelt/nyheter/2019/lhbt-personer-opplever-oftere-trusler-og-hatytring.html>
- Kultur- og likestillingsdepartementet– *Hvorfor vi trenger ytringsfrihet* (2022), hentet fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2022-9/id2924020/?ch=4>
- Larsen, K. M. – *ytringsfrihet* (2021), hentet fra store norske leksikon via: <https://snl.no/ytringsfrihet>
- Ungdommens ytringsfrihetsråd – *Hvordan står det til med ytringsfriheten til ungdom og unge voksne i Norge?* (2021): <https://frittord.no/attachments/ab065f74cc5dd00e40ed531b8fc16e3c91a800c1/193-20210427210531482015.pdf>
- Universitetet i Tromsø – *Forskningsrapporten: Unge samers psykiske helse* (2019), lastet ned fra: <https://uit.no/project/miha/publikasjoner>